

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ
ΤΕΧΝΗΣ»

Ακαδημαϊκή περίοδος 2016-2018

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
Α΄ ΚΥΚΛΟΥ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Τέλη 19ου και αρχές 20ού αιώνα στην Ελλάδα: κοιτάζοντας κείμενα και διαβάζοντας εικόνες»

Μ Α ΙΣΘΕΤΑ 100

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Ώρες γραφείου: Δευτέρα 19:00 – 20:30

Τηλέφωνο:

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: ioannidis@asfa.gr

Με το όρο «βλέμμα» αποδίδεται εδώ ο αγγλικός όρος *gaze*. Ο συγκεκριμένος όρος παρουσιάζεται συχνά στις σχετικές συζητήσεις ως συνώνυμος με τους όρους *spectatorship* και *beholding* που θα μπορούσαν να αποδοθούν με τους όρους θέαση, παρατήρηση, πρόσληψη στα ελληνικά. Ωστόσο, η θεωρητική επεξεργασία που έχει γίνει ήδη από τη δεκαετία του 1970 κυρίως και μετά πάνω στην έννοια του βλέμματος (*gaze*) έχει συντελέσει ώστε να είναι, σε σχέση με εκείνους, ο λιγότερο ευάλωτος όρος στην απώλεια του υποκειμένου, του φορέα δηλ. του βλέμματος. Με άλλα λόγια το βλέμμα δύσκολα θα εμφανιστεί σήμερα ως ασώματη ακτίνα. Φέρεται από ένα υποκείμενο και εκφράζει τη θέση αυτού του υποκειμένου μέσα στο ιστορικό, πολιτικό, κοινωνικό πλαίσιο.

Οι μελέτες που δίνουν βάρος στη διαδικασία και τους μηχανισμούς της πρόσληψης δεν είναι φυσικά πρόσφατο φαινόμενο. Στη γερμανόφωνη ιστορία της τέχνης, για παράδειγμα, συναντάμε προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα πλήθος μελετών που επιχειρούν να κατανοήσουν τα φαινόμενα που έχουν να κάνουν με την πρόσληψη. Η βάση αυτών των εργασιών είναι εργασίες των προηγούμενων δεκαετιών πάνω στη φυσιολογία της όρασης και στην ψυχολογία της αντίληψης οι οποίες με τη σειρά τους στηρίζονται σε μια σειρά ρηζικέλευθων προτάσεων στη φιλοσοφία και στην επιστήμη που ήδη από τον 18^ο αιώνα επιχειρούν να θέσουν σε μια συστηματική βάση τη

λειτουργία των αισθήσεων και την απ' αυτές συναγόμενη αντίληψη της πραγματικότητας που ονομάζεται συνήθως εξωτερικός κόσμος.

Η βασική προϋπόθεση στην οποία η εξέταση του ζητήματος θα στηριχτεί είναι η κοινώς αποδεκτή σήμερα θέση ότι η θέαση δεν είναι απλώς μια φυσική λειτουργία αλλά μια ιστορικά καθορισμένη διαδικασία. Υπό το πρίσμα αυτό θα εξεταστούν λόγοι που αντιμετωπίζουν την αισθητική θέαση όχι ως φυσική και ουδέτερη αλλά ως ρευστό πεδίο που απαιτεί οδηγίες χρήσης, παιδεία, τεχνογνωσία συγκροτώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τεχνολογίες περί του ορατού.

Με βάση τις παραπάνω παραδοχές οργανώνεται σειρά διαλέξεων και σεμιναρίων όπου μέσα από την ιστορία, την ιστορία των ιδεών, την ιστορία της τέχνης και τη φιλοσοφία θα τεθούν τα σχετικά ζητήματα. Οι διαλέξεις θα τοποθετήσουν τις ιστορικές και θεωρητικές συνιστώσες της συζήτησης, ενώ στα σεμιναριακά μαθήματα θα συζητηθούν κείμενα πάνω στα οποία οι φοιτητές θα πρέπει ήδη να έχουν προετοιμαστεί.

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Alpers, Svetlana, *Dutch Art in the Seventeenth Century*, Chicago and London: The University of Chicago Press 1983.

Baxandall, Michael, *Painting and Experience in Fifteenth-Century Italy*, Oxford: Oxford University Press 1972.

Crary, Jonathan, *Techniques of the Observer. On Vision and Modernity in the Nineteenth Century*, Cambridge and London: The MIT Press 1992.

Crary, Jonathan, *Suspensions of Perception. Attention, Spectacle, and Modern Culture*, Cambridge and London: The MIT Press 1999.

Freedberg, David, *The Power of Images, Studies in the History and Theory of Response*, Chicago and London: The University of Chicago Press 1989.

Gell, Alfred, *Art and Agency. An Anthropological Theory*, Oxford: Clarendon Press 1998.

Harrison Charles, Wood Paul, Gaiger Jason (eds), *Art in Theory 1618-2000*, Oxford: Blackwell 1992-2003.

Kemp, Wolfgang (Hg.), *Der Betrachter ist im Bild. Kunstwissenschaft und Rezeptionsaesthetik*, Berlin: Reimer 1992.

Krauss, Rosalind E., *The Optical Unconscious*, Cambridge and London: The MIT Press 1993.

Mitchell, W.J.T., *Picture Theory*, Chicago and London: The University of Chicago Press 1994.

Panofsky Erwin, *Perspective as Symbolic Form* (μετ.: C.S. Wood), New York: Zone 1997.

Wollheim, Richard, *Painting as an Art*, London: Thames and Hudson 1987.

Stafford Barbara Maria, *Artful Science. Enlightenment Entertainment and the Eclipse of Visual Education*, Cambridge and London: The MIT Press 1994.

Wood, Christopher (ed.), *The Vienna School Reader*, New York: Zone 2000.

«Ιστορία και εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των μουσείων»

Μ Α Ι Σ Θ Ε Τ Α 101

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΑΤΟΣ

Ωρες γραφείου: Τρίτη 16:00 – 17:00

Τηλέφωνο:

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: agiacum@asfa.gr

Το μάθημα έχει ως αντικείμενο την παροχή εξειδικευμένων γνώσεων πάνω στην ιστορία και την αρχιτεκτονική των μουσείων διαφορετικών κατηγοριών και τόπων, μέσω μιας διεπιστημονικής και πολυπολιτισμικής προσέγγισης (πολιτική ιστορία, ιστορία των τεχνών, ιστορία της αρχιτεκτονικής). – Στόχος είναι η καλλιέργεια εκείνων των ικανοτήτων έτσι ώστε να είναι δυνατή η αναγνώριση της εποχής στην οποία ανήκει ένα κτιριακό κέλυφος, των χωρικών ποιοτήτων που το ίδιο εκφράζει, των πολιτισμικών κινήτρων και συμφραζομένων που σχετίζονται με τη δημιουργία και τη λειτουργία του. – Με την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος ο φοιτητής / τρια έχει μια διαχρονική γενική εποπτεία της πραγματικότητας των μουσείων εντός και εκτός της χώρας, είναι σε θέση να αντιληφθεί και να αξιολογήσει τον ειδικό πολιτισμικό ρόλο των μουσείων γενικώς, να κατανοεί και να αποτιμά τους τρόπους με τους οποίους το κτίριο του μουσείου μπορεί να προσφέρει τις καλύτερες δυνατές υπηρεσίες ανάλογα με τον προγραμματικό ρόλο του, την ειδική θεματική περιοχή που εξυπηρετεί και το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο αναφοράς.

Ο θεσμός του μουσείου, από την ελληνιστική περίοδο ως τις μέρες μας. Έμφαση δίνεται στην εξέλιξη του μουσείου και της ιδέας των καλλιτεχνικών συλλογών κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης, συνδεδεμένη με την «αναγέννηση της αρχαιότητας» και το ιδεώδες του Κλασικού. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η περίοδος του νεοκλασικισμού και γενικότερα του 19^{ου} αιώνα για τη γέννηση των νέων τυπολογιών, στο πλαίσιο των οποίων διαμορφώνεται η μοντέρνα ιδέα του Μουσείου (1815): στην περίπτωση αυτή το κτίριο του μουσείου είναι πλέον σκόπιμα και εξαρχής σχεδιασμένο για να φιλοξενήσει καλλιτεχνικές συλλογές οι οποίες αποκτούν δημόσιο ρόλο, με τη δυνατότητα ελεύθερης επίσκεψης και μελέτης των εκθεμάτων. Στη συνέχεια αναλύεται η συμβολή του μοντέρνου κινήματος της δεκαετίας του 1920 στη δημιουργία των μουσείων και κυρίως η μεταπολεμική συνθήκη, με την ποικιλία των αντιλήψεων τόσο για τη μορφή του κτιρίου όσο και για τη μουσειολογική οργάνωση και παρουσίαση. Η κριτική κατανόηση του σχεδιασμού και του αρχιτεκτονικού χαρακτήρα των σύγχρονων μουσείων αποτελεί βασικό αντικείμενο του

μαθήματος, σε συνδυασμό με τις παράλληλες τάσεις της σύγχρονης αρχιτεκτονικής αλλά και με τη γενικότερη διαχείριση αυτού του προβεβλημένου στην εποχή μας πολιτισμικού πυκνωτή.

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- K. Frampton, *Μοντέρνα αρχιτεκτονική. Ιστορία και κριτική*, Αθήνα 1987-2009².
- W. Curtis, *Modern Architecture since 1900*, Λονδίνο 1996.
- D. Watkin, *Ιστορία της Δυτικής Αρχιτεκτονικής*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2005.
- A. Γιακουμακάτος, *Η αρχιτεκτονική και η κριτική*, Νεφέλη, Αθήνα 2001-2009².
- A. Γιακουμακάτος, *Στοιχεία για τη νεότερη ελληνική αρχιτεκτονική. Πάτροκλος Καραντινός*, ΜΙΕΤ, 2003.
- A. Γιακουμακάτος, *Ιστορία της ελληνικής αρχιτεκτονικής. 20^{ός} αιώνας*, Νεφέλη, Αθήνα 2003-2009³.
- J.M. Montaner, *Museos para el Nuevo Siglo/Museums for the New Century*, Βαρκελώνη 1995.
- F.A. Cerver, *The architecture of museums*, Νέα Υόρκη 1997.
- J. Henderson, *Museum Architecture*, Rockport Publishers, Gloucester, Mass., 1998.
- L. Basso Peressut, *Musei. Architetture/Museums. Architecture, 1990-2000*, Μιλάνο 1999.
- V. Magnago Lampugnani, A. Sachs (επιμ.), *Museums for a New Millenium*, Μόναχο 1999.
- S.A. Sternau, *Museums. Masterpieces of architecture*, Νέα Υόρκη 1999.
- K. Schubert, *The Curator's Egg*, One-Off Press, Λονδίνο 2000.
- «Musei/Museums», στο *Next. 8. Mostra Internazionale di Architettura*, Κατάλογος της έκθεσης, Μπιενάλε Βενετίας 2002, σ. 68-133 (με μελέτες νέων μουσείων των Siza, Anamorphosis, Tschumi, Chipperfield, Libeskind, Marshall, Nouvel, Miller, Sejima, LCM Lab., Maltzan, Nunkenbeck, Zumthor, Cook, Holl, Ando, van Berkel, Taniguchi).
- R. Barreneche, *New Museums*, Phaidon, Λονδίνο 2005.
- S. Greub, T. Greub, *Museums in the 21st Century. Concepts Projects Buildings*, Prestel, Μόναχο 2006.
- J. Clair, *Malaise dans les musées*, Flammarion, Παρίσι 2007.
- A. Γιακουμακάτος (επιμ.), «Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Μια κριτική αποτίμηση», *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 44/2010, σ. 115-139.
- B. Τσακαλίδου (επιμ.), *Σύγχρονα Μουσεία. Ζητήματα συνέχειας και αντίστιξης*, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 46/2012.
- J.M. Montaner, *Ιστορία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής*, Νεφέλη, Αθήνα 2014.

«Rubens: θεματικές επιλογές»

Μ Β ΙΣΘΕΤΑ 102

ΝΑΥΣΙΚΑ ΛΙΤΣΑΡΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ωρες γραφείου: Τετάρτη 12:00 – 14:00 Παρασκευή: 13:00 – 15:00

Τηλέφωνο:

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: nancylitsardo@hotmail.com

Στόχος του μαθήματος είναι να εξοικειώσει τους φοιτητές με το έργο του Rubens, καθώς και με τη σύνδεση του έργου του με τα σημαντικά ιδεολογικά ζητήματα, τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες της περιόδου.

Το μάθημα αυτό αποσκοπεί σε μια εξέταση βασικών ζητημάτων που προκύπτουν από το έργο του Rubens, εξαιρετικά καθοριστικού για την κατανόηση της ευρύτερης ευρωπαϊκής ζωγραφικής του δέκατου έβδομου αιώνα. Η παρουσίαση οργανώνεται γύρω από τρεις κεντρικούς θεματικούς άξονες:

α. Τη θρησκευτική ζωγραφική, όπου θα συζητηθούν σημαντικές αναθέσεις και τα εικονογραφικά ζητήματα που ανακύπτουν στο πλαίσιο της Καθολικής Αντιμεταρρύθμισης και των θεολογικών επιταγών της, όπως η περίπτωση της ορατοριανής Santa Maria della Vallicella, στη Ρώμη, το Τρίπτυχο της *Ανύψωσης του Σταυρού* για την αγ. Walburga στην Αμβέρσα, οι ταπισερί με θέμα το θρίαμβο της θείας Ευχαριστίας για το μοναστήρι Descalzas Reales στη Μαδρίτη, η διακόσμηση της οροφής για την εκκλησία των Ιησουητών στην Αμβέρσα.

β. Την ιστορική ζωγραφική, στο ευρύτερο πλαίσιο του πολέμου με την Ισπανία, με βασική ανάθεση τον κύκλο για τη Μαρία των Μεδίκων για το Palais du Luxembourg στο Παρίσι, όπως επίσης και τη διακόσμηση της οροφής για το Whitehall Banqueting House στο Λονδίνο, με θέμα τη δοξολογία του Ιακώβου Α. Στην ενότητα αυτή θα τεθεί το ζήτημα του ζωγράφου-διπλωμάτη ανάμεσα στις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις της περιόδου, που ιστοριογραφεί, εικονογραφώντας μια συνεπή πολιτική ατζέντα.

γ. Σκηνές από την καθημερινότητα (τοπιογραφίες και βουκολικές σκηνές, σκηνές φλαμανδικών πανηγυριών -kermises-, σκηνές από τη ζωή της αριστοκρατίας της εποχής, όπως το περίφημο *Conversatie à la Mode*, οικογενειακά πορτρέτα). Τα έργα αυτά θα συζητηθούν σε σχέση με ορισμένες πολιτισμικές πρακτικές και λογοτεχνικές παραδόσεις (εγχειρίδια καλών τρόπων, επιστολογραφία, βουκολική ποίηση κ.λπ.). Ταυτόχρονα, σε αυτήν την ενότητα θα τεθεί το ζήτημα της προσωπικής συλλογής έργων του Rubens, όπου βρίσκουμε πολλές από τις σκηνές αυτές, καθώς επίσης το ερώτημα της σχέσης ανάμεσα στη ζωγραφική αποτύπωση του δημόσιου βίου και της ιδιωτικής εμπειρίας ιδωμένης μέσα από μια ορισμένη κοινωνική οπτική.

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Peter C. Sutton et al. *The Age of Rubens*. Boston, Ghent: Museum of Fine Arts, Ludion Press, 1993
- Ναυσικά Λιτσαρδοπούλου. *Η Ζωγραφική Παραγωγή των Κάτω Χωρών κατά τον 17ο Αιώνα*. Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2015
- Jonathan Israel. *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall. 1477-1806*. Oxford: Clarendon Press, 1998
- Michael Jaffé. *Rubens and Italy*. Oxford: Phaidon Press, 1977
- Michael Jaffé. “Peter Paul Rubens and the Oratorian Fathers.” *Proporzioni* 4 (1963), σς. 209-241
- Cynthia Lawrence. “The Raising of the Cross: The Origins of Rubens’s Earliest Antwerp Altarpieces”. *The Art Bulletin*, Vol. 81, No. 2 (June 1999), σς. 267-296
- Hans Vlieghe. *Saints*, στο Ludwig Burchard (επιμ.). *Corpus Rubenianum*. Part VII, [Μετάφραση: P. S. Falla] London, New York: Phaidon Press, 1972
- David Freedberg. “The Representation of Martyrdoms During the Early Counter-Reformation in Antwerp”. *The Burlington Magazine* CXVIII (March 1976), σς. 128-138
- John B. Knipping. *Iconography of the Counter Reformation in the Netherlands. Heaven on Earth*. [Vols. I, II] Nieuwkoop: B. de Graaf, Leiden: A. W. Sijthoff, 1974
- J. Richard Judson. *Rubens. The Passion of Christ*, στο Burchard. London: Harvey Miller Publishers, 2000
- Rebecca Tucker. “The Patronage of Rembrandt’s Passion Series: Art, Politics, and Princely Display at the Court of Orange in the Seventeenth Century”. *The Seventeenth Century*. Vol. 27, No. 1, April 2010, σς. 75-116
- Jeffrey Muller. “Jesuit Uses of Art in the Provinces of the Flanders”, στο John W. O’Malley, Gauvin Alexander Bailey, Steven J. Harris, T. Frank Kennedy (επιμ.). *Jesuits II. Cultures, Sciences, and the Arts, 1540-1773*. Toronto: University of Toronto Press, 2006, σς. 113-156
- Hans Belting. *Likeness and Presence. A History of the Image before the Era of Art*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1994
- James Marrow. *Passion Iconography in Northern European Art of the Late Middle Ages and Early Renaissance: A Study of the Transformation of Sacred Metaphor into Descriptive Narrative*. Kortrijk: Van Ghemmert, 1979
- Alexander Vergara. *Rubens and his Spanish Patrons*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999

- Elizabeth McGrath. *Subjects from History*, στο Burchard. London: Harvey Miller Publishers, 1997
- Ronald Forsyth Millen, Robert Erich Wolf. *Heroic Deeds and Mystic Figures. A New Reading of Rubens' Life of Maria de' Medici*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1989
- Deborah Marrow. *The Art Patronage of Maria de' Medici*. Ann Arbor, Michigan: UMI Research Press, 1982
- Juliusz A. Chrościcki. ““The Recovered Modello of P. P. Rubens' “Disembarkation at Marseilles”. The Problem of Control and Censorship in the Cycle “Life of Maria de' Medici””. *Artibus et Historiae*. Vol. 26, No 51 (2005), σς. 221-249
- Gregory Martin. *Rubens. The Ceiling Decoration of the Banqueting Hall*, Vol. I, στο Burchard. London: Harvey Miller Publishers, 2005
- Reinhold Baumstark. *Peter Paul Rubens. The Decius Mus Cycle*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1985
- Lisa Rosenthal. *Gender, Politics, and Allegory in the Art of Rubens*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005
- Hans Vlieghe. *Rubens's Portraits of Identified Sitters Painted in Antwerp* [Translated by P. S. Falla], στο Burchard. London: Harvey Miller Publishers, 1987
- Emilie E.S. Gordenker. *Anthony van Dyck (1599-1641) and the Representation of Dress in Seventeenth-Century Portraiture*. Turnhout: Brepols Publishers, 2001
- Alison McNeil Kettering. *The Dutch Arcadia: Pastoral Art and its Audience in the Golden Age*. Ottova, Montclair: The Boydell Press, 1983
- Renato Poggioli. *The Oaten Flute. Essays on Pastoral Poetry and the Pastoral Ideal*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1975
- Alan Chong. “The Market for Landscape Painting in Seventeenth-Century Holland”, στο Peter C. Sutton et al. *Masters of 17th-Century Dutch Landscape Painting*. Amsterdam, Boston, Philadelphia: Rijksmuseum, Museum of Fine Arts, Philadelphia Museum of Art, 1987, σς. 104-120
- Larry Silver. *Peasant Scenes and Landscapes. The Rise of Pictorial Genres in the Antwerp Art Market*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006
- Wolfgang Adler. *Landscape and Hunting Scenes* [Translated by P. S. Falla], στο Burchard. London, Oxford: Harvey Miller Publishers, Oxford University Press, 1982
- Christopher Brown. *Making and Meaning. Rubens's Landscapes*. London: National Gallery Publications, 1996

- Peter C. Sutton et al. *Masters of Seventeenth-Century Dutch Genre Painting*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1984
- Mariët Westermann. *The Amusements of Jan Steen. Comic Painting in the Seventeenth Century*. Zwolle: Waanders Publishers, 1997
- John Loughman and John Michael Montias. *Public and Private Spaces. Works of Art in Seventeenth-Century Dutch Houses*. Zwolle: Waanders Publishers, 2000
- Anke A. van Wagenberg-Ter Hoeven. "The Celebration of Twelfth Night in Netherlandish art". *Simiolus* Vol. 22, No. 1/2 (1993-1994), σς. 65-96
- Reinder P. Meijer. *Literature of the Low Countries*. New York: Twayne Publishers, Inc., 1971
- Elise Goodman. *Rubens. The Garden of Love as Conversatie à la Mode*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1992
- Wayne E. Franits. *Paragons of Virtue. Women and Domesticity in Seventeenth-Century Dutch Art*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995
- Jeffrey M. Muller. "Private Collections in the Spanish Netherlands: Ownership and Display of Paintings in Domestic Interiors", στο Sutton, 1993, σς. 195-206
- Frans Baudoin. *Rubens in Context. Selected Studies*. Antwerpen: Centrum voor de Vlaamse Kunst van de 16e en de 17e eeuw, 2005
- Alfons K. L. Thijs. *De Bibliotheek van Pieter Pauwel Rubens: een reconstructie*. Antwerpen: De Gulden Passe, Museum Plantin-Moretus, 2001
- Stephanie S. Dickey, Herman Roodenburg (επιμ.). *Passions in the Arts of the Early Modern Netherlands. Netherlands Yearbook for History of Art 2010*, Volume 60. Zwolle: Waanders Publishers, 2010
- Peter C. Sutton, Lisa Vergara, Ann Jensen Adams. *Love Letters: Dutch Genre Paintings in the Age of Vermeer*. London: Frances Lincoln Limited, 2003
- Margaret Klinge. "David Teniers and the Theatre of Painting", στο Ernst Vegelin van Claerbergen. (επιμ.) *David Teniers and the Theatre of Painting*. London: Courtauld Institute of Art Gallery, Paul Holberton Publishing, 2006, σσ. 11-39.

«Περί του τόπου: αλληπάλληλοι κατοπτρισμοί. Ο ‘τόπος’ στη φαινομενολογία, την αρχιτεκτονική θεωρία και τη φιλοσοφική αισθητική»

ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΞΗΡΟΠΑΪΔΗΣ

Μ Β ΙΣΘΕΤΑ 103

Ώρες γραφείου: Δευτέρα 16:00 – 18:00

Τηλέφωνο:

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: gexi@asfa.gr

Το σεμινάριο έχει την αφετηρία του σε δύο βασικές ιδέες: πρώτον, στην ιδέα ότι ο τόπος αποτελεί μια κεντρική, καίτοι παραμελημένη, έννοια του φιλοσοφικού στοχασμού, και δεύτερον, στην ιδέα ότι η έννοια του τόπου παίζει καθοριστικό ρόλο στη σκέψη ενός από τους πιο σημαντικούς και συνάμα πιο αμφιλεγόμενους στοχαστές του προηγούμενου αιώνα, του Martin Heidegger (1889-1976). Όπως ο Αμερικανός ιστορικός της φιλοσοφίας Edward Casey έχει επισημάνει στις ιδιαίτερες διαφωτιστικές μελέτες του *Getting Back into Place* (1993) και *The Fate of Place* (1997), η ιστορία του τόπου στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής φιλοσοφικής παράδοσης έχει τον χαρακτήρα μιας διαδικασίας στην οποία ο τόπος αντιμετωπίζεται ολοένα και περισσότερο ως φαινόμενο δευτερογενές σε σχέση με τον χώρο, ο οποίος ήδη από την εποχή του Καρτέσιου νοείται ως άπειρη, ομοιογενής και αντικειμενικά μετρήσιμη έκταση. Ο τόπος τείνει έτσι να εξισωθεί κατά έναν προδήλως αναγωγιστικό τρόπο με μια απλή θέση, με ένα απλό σημείο μέσα στον χώρο. Τόσο ο τρόπος με τον οποίο ο τόπος σχετίζεται με τον χώρο, τον χρόνο, αλλά και με έννοιες όπως η κατοίκηση, η οικοδόμηση ή η αίσθηση πατρίδας, δηλαδή με έννοιες στις οποίες στηρίζεται η εννοιολογική διασάφηση της φύσης και της αποστολής της αρχιτεκτονικής, όσο και ο τρόπος με τον οποίο οι επίμαχες έννοιες οργανώνονται (ή αντιστέκονται σε κάθε απόπειρα οργάνωσής τους) σε ένα ενιαίο και συνεκτικό όλο δεν έχουν γίνει μέχρι τώρα αντικείμενο ενδελεχούς και συστηματικής φιλοσοφικής εξέτασης. Παρότι ο Casey υπερασπίζεται την άποψη ότι ο τόπος έχει επανεμφανιστεί στην σκέψη ενός ορισμένου αριθμού στοχαστών, στους οποίους αναμφίβολα συγκαταλέγεται και ο Heidegger, ο τρόπος με τον οποίο θεματοποιείται από τον Heidegger στο όψιμο, κυρίως, έργο του φαίνεται να έχει κάτι το ξεχωριστό. Σε αντίθεση προς τον Casey, ο οποίος διατείνεται ότι ο Heidegger οδηγείται στην έννοια του τόπου «μέσα από μια παρακαμπτήριο οδό» («by indirection»), αξίζει εδώ να τονίσουμε ότι η ρητά ομολογημένη πρόθεση του Heidegger είναι να επεξεργαστεί μια οντολογία προσανατολισμένη πρωτίστως στην έννοια του τόπου ως τέτοιου. Στην σκέψη του το ερώτημα για το είναι, δηλαδή το θεμελιώδες ερώτημα της ευρωπαϊκής φιλοσοφίας, μετασχηματίζεται σε ερώτημα για τον τόπο, η οντολογία σε τοπολογία: το είναι και ο τόπος συνδέονται μεταξύ τους κατά έναν τρόπο που δεν μας επιτρέπει να νοήσουμε το ένα ως παράγωγο του άλλου αλλά αντιθέτως μας επιβάλλει να στοχαστούμε το είναι ως κάτι που μπορεί να φανερωθεί μόνο μέσα στον και μέσα από τον τόπο.

Με άξονα το *Sein und Zeit* [*Είναι και Χρόνος*] (1927), την πανεπιστημιακή παράδοση *Einführung in die Metaphysik* [*Εισαγωγή στη μεταφυσική*] (1935), τη σειρά διαλέξεων με τίτλο *Der Ursprung des Kunstwerks* [*Η καταγωγή του έργου τέχνης*] (1936), την πανεπιστημιακή παράδοση *Hölderlins Hymne ‚Der Ister‘* (1942) καθώς και τα μεταγενέστερα κείμενά του *Der Brief über den ‚Humanismus‘* [*Η επιστολή για τον ‘ανθρωπισμό’*] (1947), *Das Ding* [*Το πράγμα*] (1950), *Bauen Wohnen Denken* [*Κτίζειν Κατοικείν Σκέπτεσθαι*] (1951), „...dichterisch wohnt der Mensch...“ [*...ποιητικά κατοικεί ο άνθρωπος...*] (1951) και *Die Frage nach der Technik* [*Το ερώτημα περί της τεχνικής*] (1953) θα προσπαθήσουμε να δείξουμε: πρώτον, ότι η σκέψη του Heidegger στο σύνολό της είναι μια συνεχής απόπειρα να αναδειχθεί ο τόπος ως το μέσον εντός του οποίου είναι υποχρεωμένη να συντελεστεί κάθε ανθρώπινη εμπειρία, θεωρητική ή πρακτική, βουλευτική ή έλλογη, ποιητική ή τεχνική· δεύτερον, ότι μια επαρκής σύλληψη του τόπου προϋποθέτει τον κριτικό διάλογο με την καρτεσιανή-καντιανή θεώρηση του χώρου· τρίτον, ότι μια ασαφής και αδιαφοροποίητη αντίληψη του τόπου ενέχει τον κίνδυνο μιας εσφαλμένης πολιτικής στάσης όπως εκείνη που υιοθέτησε ο ίδιος ο Γερμανός στοχαστής κατά την κρίσιμη περίοδο 1933-1936· και τέταρτον, ότι μια σκέψη που καταδεικνύει τον καίριο ρόλο του τόπου στην συγκρότηση της ανθρώπινης εμπειρίας συμβάλλει άμεσα ή έμμεσα στην ανακάλυψη της ιδιαίτερης σημασίας της φαντασίας (Gaston Bachelard), της σωματικότητας (Maurice Merleau-Ponty), της ριζικής ετερότητας του άλλου (Emmanuel Levinas) και της υλικότητας του σημείου (Jacques Derrida).

Το σεμινάριο εκκινεί από την υπόθεση ότι η φαινομενολογική αποσαφήνιση της έννοιας του τόπου προαπαιτεί την ερμηνευτική διάγνωση της έννοιας του κατοικείν. Δεδομένου ότι έννοια του κατοικείν ανάγει τις καταβολές της στην αριστοτελική έννοια της «πράξεως», η οποία με τη σειρά της παραπέμπει στην έννοια του «ήθους», η ανάλυση του τόπου μετατρέπεται σε ένα εγγενώς «ηθικό» εγχείρημα. Ιδίως στα κείμενα που έγραψε ο Heidegger μετά το 1947 διερευνάται μια μορφή ζωής η οποία περιγράφεται ως «ποιητική κατοίκηση» του ανθρώπου πάνω στη γη ως «θνητού». Η σκιαγράφηση αυτής της μορφής ζωής, η ανάδειξη των θεμελιακών όψεών της καθώς και η κριτική αποτίμησή της συγκαταλέγεται στις κεντρικές επιδιώξεις του σεμιναρίου.

Αναζητώντας έρεισμα στα προαναφερθέντα κείμενα, θα επιχειρήσουμε να υποστηρίξουμε τη θέση ότι η ποιητική κατοίκηση είναι κατ’ ουσία μια κατοίκηση στο χώρο του «ανοίκειου» [*«das Unheimliche»*], μια εμπειρία της «ανοικιότητας» [*«Unheimlichkeit»*] του ανθρώπινου όντος, του Dasein. Μέσα από την ανάγνωση των ποικίλων αναλύσεων που εισηγείται ο Heidegger για την εμπειρία του ανοίκειου και τον θεμελιώδη ρόλο της στο οντολογικό του εγχείρημα θα δείξουμε ότι αυτό που εννοεί ο Heidegger με τον όρο «ανοικιότητα» παρουσιάζει δομικές αναλογίες με τον τρόπο που ερμηνεύει την επίμαχη εμπειρία ο Sigmund Freud στο περίφημο δοκίμιο του *«Das Unheimliche»* (1919). Από αυτή την άποψη, η σύγκριση με τον Freud καθίσταται αναγκαία για την κατανόηση και την κριτική αποτίμηση της οντολογικής ερμηνείας του Heidegger.

Παρότι η κατηγορία του ανοίκειου θεματοποιείται ρητά περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, είχε αρχίσει να κεντρίζει τη φαντασία φιλοσόφων και διανοητών πολύ νωρίτερα, και πιο συγκεκριμένα από τότε που με τη μετάφραση του *Περί ύψους* του Λογγίνου από τον Nicolas Boileau εμφανίστηκε στο προσκήνιο η αισθητική του «υψηλού» [*«das Erhabene»*]. Η αισθητική ετούτη ήταν που

προεξόφλησε, τουλάχιστον ως ένα βαθμό, περιγραφές του ανοίκειου που εισέδυσαν στο πεδίο της λογοτεχνίας κυρίως χάρη στα διηγήματα του E. T. A. Hoffmann και του Edgar Alan Poe αλλά και στο πεδίο των εικαστικών τεχνών χάρη στους πίνακες του Caspar David Friedrich και του William Turner. Το μοτίβο που κυριαρχεί στα συγκεκριμένα έργα είναι μια «τιθασευμένη εκδοχή του απόλυτου τρόμου» (Anthony Vidler) η οποία συγγενεύει περισσότερο με την αντίληψη του υψηλού που υπερασπίζεται ο Edmund Burke παρά με την εννοιολογική ανάλυση του επίμαχου φαινομένου που προτείνει ο Immanuel Kant.

Από μια ενδελεχή, ωστόσο, εξέταση της αισθητικής του υψηλού επάγεται ότι το ανοίκειο δεν μπορεί να αναχθεί πλήρως σε μια εμπειρία που περιγράφεται με βάση το υψηλό. Η ριζική αβεβαιότητα που προκαλείται από την σύνθετη εμπειρία του ανοίκειου σχετίζεται όχι μόνο με την αδυναμία εύρεσης μιας επαρκούς αναπαράστασης ή με την αντίσταση που συναντά η φαντασία όταν αναμετρείται με κάτι που ξεπερνά τον ορίζοντα των προσδοκιών της, αλλά πρωτίστως με το γεγονός ότι αυτό που είναι ξένο και ακατανόητο αποκαλύπτεται μέσα στο πεδίο του γνωστού και του οικείου.

Επομένως, αυτό που έχει πρωταρχική σπουδαιότητα για τον Freud είναι ο προβληματικός δεσμός ανάμεσα στο «οικείο» και στο «ανοίκειο», ανάμεσα στον «οίκο» και σε ό,τι το στοιχειώνει, ανάμεσα στο «οικείο» και σε ό,τι απειλεί την «οικειότητά» του και άρα τη συνοχή του. Εξαιτίας της απροθυμίας του να ταυτίσει το ανοίκειο αποκλειστικά με διανοητική αβεβαιότητα – όπως το έπραξε πριν από αυτόν ο Αυστριακός ψυχίατρος Ernst Jentsch στο οξυδερκές δοκίμιό του «Zur Psychologie des Unheimlichen» [«Για την ψυχολογία του ανοίκειου»] – ο Freud αναζήτησε έμπνευση στη λογοτεχνία και σε ποικίλα λεξικά. Την περιέργειά του την κινεί μια παρατήρηση του Schelling την οποία ανακάλυψε στο *Wörterbuch der deutschen Sprache* [Λεξικό της γερμανικής γλώσσας] του Daniel Sanders και η οποία εισάγει ένα νέο, απρόσμενο στοιχείο: «ανοίκειο» είναι κάθε τι που αναδύεται στην επιφάνεια, ενώ όφειλε να παραμείνει κρυφό. Εμπνεόμενος από τη συγκεκριμένη παρατήρηση, ο Freud άγεται στο συμπέρασμα ότι η συνάντηση με ένα απωθημένο και λησμονημένο φαινόμενο – ακόμη κι αν τούτο δεν προκαλούσε παλαιότερα κανένα φόβο – είναι η πηγή της εμπειρίας της ανοικειότητας. Κατά συνέπεια, το ανοίκειο δεν είναι κάτι καινούργιο ή ξένο αλλά κάτι οικείο και παλαιό από το οποίο αποξενωθήκαμε μέσω της διαδικασίας της απώθησης. Το συναίσθημα του ανοίκειου είναι ουσιωδώς παράδοξο, η παραδοξότητα του οποίου οφείλεται στο γεγονός ότι η ξενότητα, η οποία υποτίθεται ότι προκαλεί την εμφάνιση του συναισθήματος του ανοίκειου, είναι προϊόν φαλκίδευσης. Το ανοίκειο είναι στην πραγματικότητα κάτι οικείο, μύχιο και γνωστό που έχει απολέσει την οικειότητά του λόγω της απώθησης, της λήθης και της απόρριψης.

Αυτός ο εγγενώς παράδοξος χαρακτήρας του ανοίκειου έρχεται στο φως και στις ερμηνείες που προτείνει ο Heidegger. Η αμφισημία της κατηγορίας της «ανοικειότητας» [«Unheimlichkeit»] φαίνεται να διαπερνά όλα τα είδη ερμηνείας της που συναντώνται στα κείμενα του Heidegger πριν και μετά την πολυσυζητημένη «στροφή» [«Kehre»] της σκέψης του. Για τον Heidegger ο παράδοξος χαρακτήρας της ανοικειότητας είναι απaráκαμτος – όχι μόνο σε αναφορά προς το ανοίκειο, το οποίο στο *Είναι και Χρόνος* ερμηνεύεται ως θυμική διάθεση μέσω της οποίας το

Dasein διανοίγεται στον εαυτό του, και προς το ανοίκειο που κατανοείται ως το «δεινόν», δηλ. ως η πεπερασμένη ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης, αλλά και σε αναφορά προς την ανοικειότητα που ορίζεται ως η «αρχή της ιστορικότητας», ως η αρχή μετασχηματισμού του μη οικείου κόσμου σε οικείο, και προς την ανοικειότητα που διαπλέκεται με την «ανεσιότητα» [«Heimatlosigkeit»], η οποία είναι το επακόλουθο της «πλανητικής κυριαρχίας της τεχνικής» (Κώστας Αξελός). Παρότι είναι δομικά όμοια με το συναίσθημα του ανοίκειου, όπως περιγράφεται από τον Freud, η ανοικειότητα του Heidegger δεν είναι ένα αποκλειστικά θυμικό φαινόμενο. Είναι, αντιθέτως, ο οντολογικός όρος για τη θεμελίωση της ανοιχτότητάς μας προς τον εαυτό μας και τα όντα. Στην ουσία υποδεικνύει την κατεύθυνση προς την οποία κινείται η απάντηση του Heidegger στο ερώτημα για την καταγωγή της συνείδησης: είμαστε όντα με συνείδηση, επειδή η αυτοσυνειδησία μας δεν εκτείνεται μέχρι τη συνείδηση της προέλευσής μας, του καταγωγικού τόπου μας.

Στο βαθμό που η ανοικειότητα καθιστά δυνατή την ανοιχτότητά μας προς τα όντα, δεν ταυτίζεται πλήρως με το συναίσθημα του ανοίκειου, αλλά σχετίζεται με την κατοίκηση στο ανοίκειο. Η ποιητική κατοίκηση δεν είναι συνεπώς μια επιστροφή στην πατρίδα, μια παλιννόστηση. Δεν είναι η επίλυση ή η υπέρβαση της ανεσιότητας. Είναι μάλλον μια συνύπαρξη, μια συμβίωση με την ανεσιότητα. Μέρος αυτής της συμβίωσης είναι η παραίτηση από κάθε τι που μοιάζει με ασφαλή κατοχή πατρίδας. Για να βρούμε τον οικείο χώρο που θα επέτρεπε μια ποιητική κατοίκηση, πρέπει πρώτα να μάθουμε ότι ο οικείος αυτός χώρος, τον οποίον ενίοτε ονειρευόμαστε και τα ίχνη του οποίου φαίνεται να υπόσχονται μια διακαώς επιδιωκόμενη ευτυχία θα μας διαφεύγει για πάντα.

Ασφαλώς, αρκετές αναλύσεις του Heidegger στην περίφημη διάλεξή του *Κτίζειν κατοικείν σκέπτεσθαι* θυμίζουν το ονειρικό σπίτι, τη μεταφορά του παραδείσου. Γι' αυτό συνηθίζεται σήμερα να παρουσιάζεται ο Heidegger ως εκπρόσωπος μιας συντηρητικής – μάλλον προνεωτερικής παρά μετανεωτερικής – στάσης απέναντι στην αρχιτεκτονική. Ωστόσο, το κρίσιμο συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η διάλεξη θέτει την ερμηνεία αυτή εν αμφιβόλω, καθόσον ο Heidegger αναφέρει ρητά ότι η ανεσιότητα αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της ουσίας του ανθρώπου. Ο άνθρωπος ως θνητός είναι πάντοτε καθ' οδόν προς το είναι του, βρίσκεται συνεχώς σε αναζήτηση της οικείας ουσίας του και κατά προέκταση της πατρίδας του. Επομένως, δεν συμπεριφέρεται όπως αρμόζει στο καθαυτό είναι του όταν πιστεύει ότι ανακάλυψε την πατρίδα του και ότι τώρα επιτέλους μπορεί να νοιώθει πως βρίσκεται στο σπίτι του. Ακριβώς η υποτιθέμενη ανακάλυψη της πατρίδας επιτείνει στην πραγματικότητα την ανεσιότητά του, αφού δεν του επιτρέπει να κατοικήσει αυθεντικά στην θνητή, δηλαδή πεπερασμένη, ουσία του. Στο είναι του ανθρώπου ανήκει μια νοσταλγία για πατρίδα που δεν μπορεί ποτέ να ικανοποιηθεί. Σε αυτή την νοσταλγία έχει μάλιστα τις ρίζες του και το φιλοσοφικό σκέπτεσθαι. Σκεπτόμαστε διότι αισθανόμαστε από παντού εκπατρισμένοι, διότι πουθενά δεν νοιώθουμε ότι είμαστε στο σπίτι μας παρά μόνο όταν είμαστε καθ' οδόν προς το είναι μας, προς την καθαυτό πατρίδα μας. Είμαστε ως θνητοί ξένοι πάνω στη γη, χωρίς πατρίδα, και γι' αυτό μας είναι αναγκαίο να σκεπτόμαστε ή ακριβέστερα να κατοικούμε ως σκεπτόμενοι.

Θεματικές ενότητες

Η φαινομενολογική μέθοδος

Το είναι-μέσα-στον-κόσμο

Ο βιωμένος χώρος

Ο ανέστιος εαυτός και ο ανοίκειος κόσμος

Ο τόπος του 'άλλου' και ο ρόλος του 'τρίτου'

Το 'διαφεύγον' σώμα

Αντίληψη, μνήμη, φαντασία

Το παράδοξο της έκφρασης

Ο χώρος της τέχνης και ο τόπος της αρχιτεκτονικής

Κτιστοί τόποι: το παράδειγμα της 'γέφυρας'

Τόποι του υψηλού και τοπία βίας

Η κοινοτοπία του κακού και ο τόπος του 'πολιτικού'

Η εξάλειψη του 'τόπου' και η πλανητική κυριαρχία της τεχνικής

Ποιητική κατοίκηση

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Ελληνόγλωσσα

Edmund Husserl, *Η κρίση των ευρωπαϊκών επιστημών και η υπερβατολογική φιλοσοφία*, Αθήνα: Νήσος 2012

Edmund Husserl, *Η κρίση της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας και η φιλοσοφία*, Αθήνα: Εκκρεμές, 2011

Edmund Husserl, *Καρτεσιανοί στοχασμοί*, Αθήνα: Ροές 2002

Martin Heidegger, *Είναι και Χρόνος*, Αθήνα: Δωδώνη, τόμοι 2, 1978-1985

Martin Heidegger, *Η προέλευση του έργου τέχνης*, Αθήνα: Δωδώνη 1986

Martin Heidegger, *Η τέχνη και ο χώρος*, Αθήνα: Ίνδικτος 2006

Martin Heidegger, *Κτίζειν κατοικείν σκέπτεσθαι*, Αθήνα: Πλέθρον 2008

Martin Heidegger, *Νίτσε: Η βούληση για ισχύ ως τέχνη*, Αθήνα: Πλέθρον 2011

- Martin Heidegger, *Επιστολή για τον «Ανθρωπισμό»*, Αθήνα: Ροές 2000
- Martin Heidegger, *Εισαγωγή στη μεταφυσική*, Αθήνα: Δωδώνη 1973
- Martin Heidegger, «...ποιητικά κατοικεί ο άνθρωπος...», Αθήνα: Πλέθρον 2008
- Martin Heidegger, *Περί πολιτικής, περί αλήθειας, περί τεχνικής*, Αθήνα: Ηριδανός 2011
- Jean-Paul Sartre, *Το Είναι και το Μηδέν*, Αθήνα: Παπαζήσης, τόμος 1, 2008
- Jean-Paul Sartre, *Οι λέξεις*, Αθήνα: Άγρα 2008
- Maurice Merleau-Ponty, *Η φαινομενολογία της αντίληψης*, Αθήνα: Νήσος 2016
- Maurice Merleau-Ponty, *Η αμφιβολία του Σεζάν. Το μάτι και το πνεύμα*, Αθήνα: Νεφέλη 1991
- Maurice Merleau-Ponty, *Εγκώμιο της φιλοσοφίας και άλλα δοκίμια*, Αθήνα: Εκκρεμές 2005
- Maurice Merleau-Ponty, *Σημεία*, Αθήνα: Εστία 2005
- Emmanuel Levinas, *Ολότητα και Άπειρο*, Αθήνα: Εξάντας 1989
- Emmanuel Levinas, *Μερικές σκέψεις για τη φιλοσοφία του χιτλερισμού*, Αθήνα: Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2013
- Paul Ricoeur, *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, Αθήνα: Πόλις 2008
- Paul Ricoeur, *Το Κακό: μια πρόκληση για τη φιλοσοφία και τη θεολογία*, Αθήνα: Πόλις 2006
- Hannah Arendt, *Ο Άιχμαν στην Ιερουσαλήμ. Έκθεση για την κοινοτοπία του κακού*, Αθήνα: Νησίδες 2009
- Hannah Arendt, *Περί βίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 2000

Διεθνής

- Bachelard, Gaston, *The Poetics of Space*, Boston: Beacon Press, 1958.
- Buttmer, Anne and David Seamon (eds.), *The Human Experience of Space and Place*, London: Croom Helm, 1980.
- Casey, Edward S., *The Fate of Place*, Berkeley: University of California Press, 1997.
- Casey, Edward S., *Getting Back into Place*, Bloomington: Indiana University, 1993.
- de Beistegui, Miguel, *Heidegger and the Political: Dystopias*, London: Routledge, 1998.

- de Beistegui, Miguel, *Thinking with Heidegger. Displacements*, Bloomington: Indiana University Press, 2003.
- Derrida, Jacques, *Margins of Philosophy*, Chicago: Chicago University Press, 1982.
- Derrida, Jacques, *Writing and Difference*, Chicago: Chicago University Press, 1978.
- Dreyfus, Hubert L., *Being-in-the World: A Commentary on Heidegger's "Being and Time", Division I*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1991.
- Elden, Stuart, "Hölderlin and the Importance of Place", *Journal of the British Society for Phenomenology* 30 (1999), 258-274.
- Elden, Stuart, *Mapping the Present: Heidegger, Foucault, and the Project of a Spatial History*, London: Continuum, 2001.
- Feenberg, Andrew, *Heidegger and Marcuse. The Catastrophe and Redemption of History*, New York and London: Routledge, 2005.
- Gadamer, Hans-Georg, *Truth and Method*, New York: Crossroad, 1992.
- Harries, Karsten, *The Ethical Function of Architecture*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.
- Heidegger, Martin, *Voträge und Aufsätze*, Frankfurt: Klostermann, 2000
- Heidegger, Martin, *Being and Time: A Translation of "Sein und Zeit"*, Albany: Sunny Press, 1996.
- Kant, Immanuel, *Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Leach, Neil (ed.), *Architecture and Revolution. Contemporary perspectives on Central and Eastern Europe*, London: Routledge, 1999.
- Liotard, J.-F., *The Inhuman*, Cambridge: Polity Press, 1991.
- Malpas, Jeff, *Heidegger's Topology: Being, Place, World*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 2006.
- Merleau-Ponty, Maurice, *Phenomenology of Perception*, London: Routledge and Kegan Paul, 1962.
- Neske, G. and E. Kettering (eds.), *Martin Heidegger and National Socialism*, New York: Paragon House, 1990.
- Norbert-Schulz, Christian, *The Concept of Dwelling: On the Way to Figurative Architecture*, New York: Rizolli, 1984.
- Ott, Hugo, *Martin Heidegger: A Political Life*, London: Harper Collins, 1993.

Pignatelli, Paola Coppola, “The Dialectics of Urban Architecture: Hestia and Hermes,” *Spring* (1985).

Sluga, Hans, *Heidegger's Crisis: Philosophy and Politics in Nazi Germany*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993.

Διαδίκτυο

http: // www.tu-cotbus.de

(Στην συγκεκριμένη ηλεκτρονική διεύθυνση μπορεί κανείς να βρει μεταξύ άλλων και τα σημαντικότερα κείμενα του Χάιντεγκερ για την τεχνολογία και την αρχιτεκτονική μεταφρασμένα στα αγγλικά).

«Γιατί μας ενδιαφέρει η ιστορία;»

Μ Β ΦΙΤΑΕ ΑΕ 200

ΑΝΤΑ ΔΙΑΛΛΑ (ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΔΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ ΤΟΥ 2016-2017)

Ώρες γραφείου:

Τηλέφωνο:

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: adialla@asfa.gr

Το μάθημα είναι εισαγωγικό στην ιστορία και την μεθοδολογία της ιστορίας. Σε μια εποχή που ο κόσμος αλλάζει ραγδαία και ταυτόχρονα το ενδιαφέρον για την ιστορία διαρκώς μεγαλώνει και γίνεται πιο μαζικό, ο στόχος του μαθήματος είναι να εξοικειώσει τους φοιτητές με την προβληματική του πώς το παρελθόν αποκτά σημασία για τις σύγχρονες κοινωνίες και ταυτόχρονα μετατρέπεται σε ιστορία/ιστορίες.

Με την ολοκλήρωση της ύλης οι φοιτήτριες/ές θα έχουν μελετήσει βασικές θεωρίες και μεθοδολογίες που χρησιμοποιεί η επιστήμη της ιστορίας σήμερα, απαραίτητες για τις διεπιστημονικές προσεγγίσεις στην ιστορία και τη θεωρία της τέχνης.

Ικανότητες γενικές: αυτόνομη εργασία, ομαδική εργασία.

Η σχέση ιστορίας και παρελθόντος.

Ο ρόλος του ιστορικού και ο ρόλος της κοινωνίας στην «ποίηση» της ιστορίας.

Οι πολλαπλοί τρόποι με τους οποίους οι σύγχρονες κοινωνίες αντιλαμβάνονται και σχετίζονται με το παρελθόν τους.

Ο ρόλος των τεχνών στην μετατροπή του παρελθόντος σε ιστορία.

Ακαδημαϊκή και Δημόσια Ιστορία.

Η ιστορική κουλτούρα και οι μεταβολές της στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή.

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Αντώνης Λιάκος, *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία;*, Αθήνα, Πόλις, 2007.

Καρ Ε. Χ., *Τι είναι Ιστορία; Σκέψεις για τη θεωρία της Ιστορίας και το ρόλο του ιστορικού*, μτφρ. Ανδρ. Παπάς, Αθήνα, Γνώση, 1999.

Λαμπρινός Φώτος, *Η ισχύς μου. Η αγάπη του φακού. Τα κινηματογραφικά επίκαιρα ως τεκμήρια της Ιστορίας (1895-1940)*, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη, 2005.

Nietzsche F., *Ιστορία και ζωή*, Αθήνα, εκδ. Γνώση, 2010.

Iggers, G. & Q. Edward Wang, με τη συνεργασία της S. Mukherjee, *Παγκόσμια Ιστορία της Σύγχρονης Ιστοριογραφίας*, μτφρ. Πελαγία Μαρκέτου, Αθήνα, Νεφέλη, 2015.

- Bloch Marc, *Απολογία για την Ιστορία. Το επάγγελμα του ιστορικού*, μτφρ. Κ. Γαγανάκης, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις, 1994.
- Burke Peter, *Αυτοψία. Οι χρήσεις των εικόνων ως ιστορικών μαρτυριών*, Μεταίχμιο, 2003.
- Barber, Sarah and Corinna M. Peniston-Bird, *History Beyond the Text*, London and New York, Routledge, 2009.
- AHR Forum, “Historiographic Turns in Critical Perspectives”, *American Historical Review*, 117, 3 (2012).
- Beverly, S. *History: What and Why?*, London, Routledge, 1996
- de Groot, J., *Consuming History, Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture*, London and New York, Berghahn Books, 2008.
- Dougherty, Jack and Kristen Nawrotzki, *Writing History in a Digital Age*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2013 (Open Access).
- Jordanova, Ludmilla, *History in Practice*, London, New York, Bloomsbury, 2006, 2nd .
- Kansteiner, W. “Finding Meaning in History: A Methodological Critique of Collective Memory Studies”, *History and Theory*, vol. 41, n 2, May 2002, pp. 179-197.
- Koselleck, R., *The Practice of Conceptual History*, Stanford, Stanford University Press, 2002.
- Morris-Suzuki, T., *The Past within Us. History, Memory and Media*, London, Verso, 2005.
- White, H., “Introduction: Historical Fiction, Fictional History, and Historical Reality”, *Rethinking History*, 9, 2/3 (2005), pp. 147-157.

«Οι Ελληνίδες και η γραφή (εικαστική-λογοτεχνική) 1810-1880»

Μ Β ΦΙΤΑΕ ΑΕ 201

ΣΟΦΙΑ ΝΤΕΝΙΣΗ

Ωρες γραφείου:

Τηλέφωνο:

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: sdenissi@otenet.gr

Το σεμιναριακό αυτό μάθημα έχει στόχο του τη μύηση των φοιτητών/τριών στην παντελώς άγνωστη ως τις μέρες μας συγγραφική και καλλιτεχνική δραστηριότητα των Ελληνίδων, από την περίοδο του ελληνικού Διαφωτισμού για τη λογοτεχνία, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα για την τέχνη, μέχρι τα τέλη της Ρομαντικής περιόδου. Παράλληλα θα εστιάσουμε στο ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο, στα θέματα εκπαίδευσης που έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε αυτές τις εξελίξεις και στη σχέση των δύο φύλων, εφόσον ο έμφυλος καταμερισμός του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου έπαιξε ρόλο καθοριστικό για τη δημοσιότητα της γραφής, λογοτεχνικής και εικαστικής, των γυναικών. Τέλος θα προσεγγίσουμε αντιπροσωπευτικά κείμενα και εικαστικά έργα των σημαντικότερων δημιουργών της περιόδου (Καΐρη, Μουτζάν-Μαρτινέγκου, Καμπουράκη, Σαμαρτζίδου, Μηχανίδου, Οικονομίδου, Λεοντιάς και Μπούκουρα- Αλταμούρα, Γενναδίου κ.ά.). Ο/η κάθε φοιτητής/τρια θα αναλάβει την κριτική παρουσίαση κειμένων/καλλιτεχνικών έργων και δημιουργών με τη σύνταξη/παρουσίαση μιας επιστημονικής εργασίας.

Αν οι τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα έδωσαν τα πρώτα δείγματα νεωτερικής γραφής των Ελληνίδων, είναι οι πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα που η λογοτεχνική παραγωγή τους αρχίζει να κάνει κάποια σταθερά πρώτα βήματα. Τα φαινόμενα θα πυκνώσουν με τη σύσταση του ελληνικού βασιλείου, τη συνεπακόλουθη διεύρυνση της γυναικείας εκπαίδευσης και την αναβάθμιση της θέσης της Ελληνίδας στην κοινωνία της εποχής. Έτσι μέσα στα υπό διερεύνηση χρόνια θα εμφανιστεί ένας σημαντικός αριθμός γυναικών συγγραφέων και μεταφραστριών, πολλές αυτοτελείς εκδόσεις έργων τους, ακόμη περισσότερες συνεργασίες τους στον περιοδικό τύπο, καθώς και τα πρώτα γυναικεία αλλά και τα πρώτα φεμινιστικά περιοδικά. Ο χώρος της τέχνης αντιμετώπισε ακόμη μεγαλύτερες δυσκολίες για τις εκπροσώπους του γυναικείου φύλου από ότι αυτός της λογοτεχνίας. Η υπό διερεύνηση περίοδος παρουσιάζει περιορισμένο αριθμό καλλιτεχνίδων, όμως είναι η περίοδος που θέτει τις βάσεις για τη μεταγενέστερη γυναικεία εικαστική παρουσία. Ήδη μετά τις πρώτες δεκαετίες από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους τα κορίτσια των μεσαίων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων παροτρύνονται από τον κοινωνικό τους περίγυρο να εκφράζονται δημιουργικά και δέχονται μαθήματα ζωγραφικής στο σπίτι τους, ώστε να αποκτήσουν τις στοιχειώδεις γνώσεις πάνω στο σχέδιο και το χρώμα. Από τα μέσα δε του αιώνα κάνουν και την εμφάνισή τους στις πρώτες εκθέσεις ζωγραφικής.

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Αθανασόπουλος Βαγγέλης, Εισαγωγή: «Το ‘αμαθήτευτον μάθημα’ μιας ζωής», στο Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*, Αθήνα: Ωκεανίδα, 1997.
- Βαρίκα Ελένη, *Η Εξέγερση των Κυριών. Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907*, Αθήνα: Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής τράπεζας της Ελλάδος, 1987 (Αθήνα: Κατάρτι 1996 β' εκδ.).
- Γαϊτανοπούλου Α. (Σίβυλλα), «Η Ελληνίς εν τη καλλιτεχνία», στο: Ε. Σβορόνου, *Μικρασιατικόν Ημερολόγιον του Έτους 1910*, Σάμος 1910.
- Γουλφ Βιρτζίνια, *Δοκίμια*, Αθήνα: Scripta, 1999.
- Γουλφ Βιρτζίνια, *Ένα δικό σου δωμάτιο*, Αθήνα: Οδυσσέας, 2005 (4^η έκδοση).
- Ευανθία Καϊρη. *Διακόσια χρόνια από τη γέννησή της 1799-1999*, Πρακτικά Συμποσίου, *Ανδριακά Χρονικά* 31, Άνδρος: Καϊρείος Βιβλιοθήκη, 2000.
- Ζιώγου-Καραστεργίου Σιδηρούλα, *Η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893)*, Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα, 1986.
- Ντενίση Σοφία, *Ανιχνεύοντας την «αόρατη» γραφή, γυναίκες και γραφή στα χρόνια του ελληνικού Διαφωτισμού-Ρομαντισμού*, Αθήνα: Νεφέλη, 2014.
- Παρρέν Καλλιρρόη, «Αι καλλιτεχνιδές μας εν διωγμώ», *Εφημερίς των Κυριών*, 10-10-1904.
- Πούχγερ Βάλτερ επιμ., *Γυναίκες θεατρικοί συγγραφείς στα χρόνια της Επανάστασης και το έργο τους. Μητιώ Σακελλαρίου: Η ευγνώμων δούλη, Η πανούργος χήρα (1818). Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου: Φιλάργγυρος (1823/1824), Ευανθία Καϊρη: Νικήρατος (1826)*, Αθήνα: Θεατρική Βιβλιοθήκη, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2003.
- Ριζάκη Ειρήνη, *Οι «γράφουσες» Ελληνίδες. Σημειώσεις για τη γυναικεία λογοσύνη του 19^{ου} αιώνα*, Αθήνα: Κατάρτι, 2007.
- Ρουμπόθαμ Σίλα, *Στο περιθώριο της ιστορίας, 300 χρόνια γυναικείας καταπίεσης και αγώνων*, Αθήνα: Εκδοτική Ομάδα Γυναικών, 1980.
- Σχολινάκη Χελιώτη Χάρις, *Ελληνίδες Ζωγράφοι 1800-1922*, Αθήνα 1990.
- Τζανάκη Δήμητρα, *Δούλα και κυρά, όψεις εθνικισμού: ρόλοι και συμπεριφορές στην Ελλάδα των ρομαντικών χρόνων 1836-1897*, Αθήνα: Σαββάλας, 2007.
- Φουρναράκη Ελένη, *Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών. Ελληνικοί προβληματισμοί (1830-1910). Ένα ανθολόγιο*, Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, 1987.
- Beetham Margaret, *A Magazine of Her Own?*, London & New York: Routledge, 1996.
- Bock Gisela, *Women in European History*, Oxford: Blackwell Publishers, 2002.
- Fraser Hilary, Green Stephanie and Johnston Judith, *Gender and the Victorian Periodical*, Cambridge/ N. York: Cambridge University Press, 2003.
- Nochlin Linda, “Why Have There Been No Great Women Artists?”, στο: Nochlin Linda, *Women, Art and Power and Other Essays*, (1η έκδοση: 1989), London 1991.
- Sandra M. Gilbert & Susan Gubar, *The Madwoman in the Attic. The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*, New Haven and London: Yale University Press, 1984 (2nd).

Showalter Elaine, *A Literature of Their Own, British Women Novelists from Bronte to Lessing*, London: Virago, 1982 (4th).

«Ζητήματα φιλοσοφικής αισθητικής, Ι: Η καλλιτεχνική έκφραση ως τρόπος πρόσβασης στη θεώρηση του πεδίου της τέχνης»

Μ Γ ΦΙΤΑΕ ΦΙ 250

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΟΥΛΟΣ

Ωρες γραφείου: Τρίτη 17:00 – 19:00 Πέμπτη 13:00 – 15:00

Τηλέφωνο: 210 4801283

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: p-poulos@otenet.gr

Το σεμιναριακό αυτό μάθημα εγγράφεται σε έναν γενικότερο κύκλο θεωρητικών προσεγγίσεων με τίτλο «Ζητήματα φιλοσοφικής αισθητικής», όπου πρόκειται να εξεταστούν διαδοχικά ορισμένα θεμελιώδη διακυβεύματα των γνωστικών περιοχών της Φιλοσοφίας και της Θεωρίας της Τέχνης (η καλλιτεχνική έκφραση, η εικονιστική παράσταση, η τέχνη της μνήμης και η ποιητική μνήμη, το ζήτημα του ύφους, η οπτική και το βλέμμα, οι σχέσεις τέχνης και φύσης). Ξεκινώντας από την εξέταση μιας έννοιας, εν προκειμένω της έννοιας της (εικαστικής ή λογοτεχνικής) έκφρασης, υποθέτουμε ότι η ανάλυσή της δεν συνιστά απλώς μια άσκηση στον χώρο της αισθητικής φιλοσοφίας, αλλά θα μπορούσε να συμβάλει αποφασιστικά στην κατανόηση της δυναμικής που διέπει το πεδίο της τέχνης.

Έτσι, το σεμινάριο θα εξετάσει αρχικά ορισμένες θεωρήσεις της έννοιας της καλλιτεχνικής έκφρασης που διατυπώνονται κατά τον εικοστό αιώνα στον γερμανόφωνο, γαλλόφωνο και αγγλόφωνο χώρο (Άμπυ Βάρμπουργκ, Μωρίς Μερλώ-Ποντύ, Ρίτσαρντ Βόλχαϊμ), αντλώντας παραδείγματα από κάποια υποδειγματικά εικαστικά, ποιητικά και μυθιστορηματικά εγχειρήματα (Μανέ, Μπωντλαίρ, Προυστ).

Προσεγγίζοντας τις έννοιες της λογοτεχνικής και της εικαστικής φιλοσοφίας υπό το φως μιας ανάγνωσης της *Ηθικής* του Σπινόζα και της ιστορίας του σπινοζισμού (Πιέρ Μασερέ), το σεμινάριο θα εστιάσει στη συνέχεια την προσοχή του στον παραγωγικό και αναπαραγωγικό χαρακτήρα που προσδιορίζουν τη διεργασία της καλλιτεχνικής έκφρασης.

Μέσω της βαθμιαίας σύζευξης θεωρίας και πρακτικής, ψυχολογικών, κοινωνιολογικών, αλλά και ανθρωπολογικών προσεγγίσεων, και με την επίγνωση ορισμένων αμοιβαίων δεσμών μεταξύ της τέχνης και της σκέψης, το σεμινάριο θα οδηγηθεί εντέλει στην κριτική εξέταση του ζητήματος της έκφρασης ως αναστοχαστικού τρόπου πρόσβασης στην ίδια τη θεώρηση του δυναμικού πεδίου της τέχνης (Πιέρ Μπουρντιέ).

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Françoise CACHIN (επιμ.), *Manet 1832-1883*, Παρίσι, 1983 (κατάλογος έκθεσης).

Charles BAUDELAIRE, *The Painter of Modern Life and Other Essays*, μτφρ.-επιμ. Jonathan Mayne, Λονδίνο, 1964.

του ίδιου, *Art in Paris 1845-1862*, μτφρ.-επιμ. Jonathan Mayne, Λονδίνο, 1965.
του ίδιου, *Salon de 1846*, έκδοση και παρουσίαση David Kelley, Οξφόρδη, 1975.

Aby WARBURG (1888-1905, 1927), *Fragments sur l' expression*, έκδοση-παρουσίαση Susanne Müller, μτφρ. Sacha Zilberfarb, γλωσσάρι Lara Bonneau, Dijon, 2015.
του ίδιου (1928-1929), *Miroirs de faille. À Rome avec Giordano Bruno et Édouard Manet, 1928-29*, έκδοση Maurizio Ghelardi, μτφρ. Sacha Zilberfarb, Dijon, 2011.

Marcel PROUST (1923), *Η Φυλακισμένη*, μτφρ. Π. Ζάννας και Π. Πούλος, επιμέλεια Παναγιώτης Πούλος, Αθήνα, 2004.
του ίδιου (1925), *Η Αλμπερτίν αγνοούμενη*, μτφρ. και επιμέλεια Παναγιώτης Πούλος, Αθήνα, 2014.
του ίδιου (1927), *Ο ανακτημένος Χρόνος*, μτφρ. και επιμέλεια Παναγιώτης Πούλος, Αθήνα, υπό έκδοση.

Maurice MERLEAU-PONTY (1951), «Titres et travaux. Projet d' enseignement», «Un inédit de Maurice Merleau-Ponty (με εισαγωγικό σημείωμα του Martial Gueroult)», στο *Parcours deux 1951-1961*, Lagrasse, 2000, σ. 9-48.
του ίδιου (γ. 1949-1952), *Λα προσε δθ μονδε*, αντί προλόγου Ψλαθδε Λεφορτ, Παρίσι, 1969 (= ελλ. μτφρ. Αθήνα, 1976).
του ίδιου (1952), «Η πλάγια λαλιά και οι φωνές της σιωπής», μτφρ. Γιώργος Φαράκλας, στο Π. Πούλος (επιμ.), *Έννοιες της τέχνης τον εικοστό αιώνα*, Αθήνα, 2006, σ. 205-279.
του ίδιου (1953), *Le monde sensible et le monde de l' expression*, Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας (σημειώσεις), επιμέλεια E. de Saint-Aubert και S. Kristensen, Γενεύη, 2011.
του ίδιου (1953), *Recherches sur l' usage littéraire du langage*, Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας (σημειώσεις), επιμέλεια B. Zaccarello και E. de Saint-Aubert, Γενεύη, 2013.
του ίδιου (1954-1955), *L' institution dans l' histoire personnelle et publique. Le problème de la passivité. Le sommeil, l' inconscient, la mémoire. Notes de Cours au Collège de France (1954-1955)*, έκδοση Dominique Darmaillacq, Claude Lefort και Stéphanie Ménasé, Πρόλογος Claude Lefort, Παρίσι, 2003 (αμερικανική μετάφραση υπό τον τίτλο *Institution and Passivity*, Evanston, Ill., 2010).
του ίδιου (1952-1960), *Résumés de cours au Collège de France*, αντί προλόγου Claude Lefort, Παρίσι, 1968, ιδιαίτερα σ. 33-42.
του ίδιου (1960), *Σημεία*, μτφρ. Γιώργος Φαράκλας, Αθήνα, 2005.

Richard WOLLHEIM (1966-67), «Expression», στο *On Art and the Mind*, Λονδίνο, 1973, σ. 84-100.
του ίδιου (1968²/1980), *Η τέχνη και τα αντικείμενά της*, επιμέλεια Παναγιώτης Πούλος, Αθήνα, 2009, ιδιαίτερα σ. 43-55.

του ίδιου (1987), *Painting as an Art*, Λονδίνο, 1987, κεφ. II, ιδιαίτερα σ. 84-89, κεφ. III και κεφ. IV.

του ίδιου (1979, 1991), «The Sheep and the Ceremony», «Correspondence, Projective Properties, and Expression in the Arts», στο *The Mind and Its Depths*, Λονδίνο, 1993, σ. 1-21 και 144-158.

Pierre MACHEREY (1966/2014), *Pour une théorie de la production littéraire*, έκδοση Anthony Glinoeer, Λυών, 2014.

του ίδιου (1990/2013), *Philosopher avec la littérature. Exercices de philosophie littéraire*, Παρίσι, 2013.

του ίδιου (2013), *Proust. Entre littérature et philosophie*, Παρίσι, 2013.

του ίδιου (2014), *Études de philosophie littéraire*, Παρίσι, 2014.

Pierre BOURDIEU (1972/2015), *Esquisse d' une théorie de la pratique*, Γενεύη, 1972.

του ίδιου (1992), *Les Règles de l' art. Genèse et structure du champ littéraire*, Παρίσι, 1992 (= ελληνική μετάφραση Έφη Γιαννοπούλου υπό τον τίτλο *Οι κανόνες της τέχνης. Γένεση και δομή του λογοτεχνικού πεδίου*, Αθήνα, 2006).

του ίδιου (1994), *Raisons pratiques*, Παρίσι, 2014.

του ίδιου (1997), *Méditations pascaliennes*, Παρίσι, 1997.

του ίδιου (1998-2000), *Manet et la révolution symbolique* (σειρά μαθημάτων στο Κολέγιο της Γαλλίας και σκαρίφημα μελέτης), Παρίσι, 2013.

Συναφής βιβλιογραφία

Ernst GOMBRICH (1970/2015), *Aby Warburg. An Intellectual Biography*, Οξφόρδη, 1986, γαλλική μετάφραση *Aby Warburg. Une biographie intellectuelle*, μτφρ. Lucien d' Azay, Παρίσι, 2015.

Marie-Anne LESCOURRET (2013), *Aby Warburg ou la tentation du regard. Biographie*, Παρίσι, 2013.

Catherine CHEVALLEY (1997), «Physics as an Art: The German Tradition and the Symbolic Turn in Philosophy, History of Art and Natural Science in the 1920s», στο Alfred I. TAUBER (επιμ.), *The Elusive Synthesis: Aesthetics and Science*, Dordrecht/Boston/London, 1997, σ. 227-249.

Michael FRIED (1996), *Manet's Modernism or The Face of Painting in the 1860s*, Σικάγο, 1996.

του ίδιου (1984), «Painting Memories. On the Containment of the Past in Baudelaire and Manet», *Critical Inquiry*, τόμ. 10, τχ. 3 (1984), σ. 510-542.

Claude IMBERT (1992), «De l' expression et de ses recommencements», στο *Phénoménologies et langues formulaires*, Παρίσι, 1992, κεφ. IX.

της ίδιας (2003), «Warburg, de Kant à Boas», *L' Homme*, τχ. 165 (Ιανουάριος-Μάρτιος 2003), σ. 11-40.

της ίδιας (2005), *Maurice Merleau-Ponty*, Παρίσι, 2005.

της ίδιας (2008), «Les échasses du prince de Guermantes», στο Mauro Carbone και Eleonora Sparvoli (επιμ.), *Proust et la philosophie aujourd' hui*, Πίζα, 2008, σ. 231-255.

της ίδιας (2008), *Lévi-Strauss le passage du Nord-Ouest*, Παρίσι, 2008.

της ίδιας (2008), «Manet, effets de noir», *Letteratura & arte*, τχ. 6 (2008), σ. 91-108.

της ίδιας (2010), λήμμα «Aby Warburg (1866-1929)» στο Michel ESPAGNE και Bénédicte SAVOY (επιμ.), *Dictionnaire des historiens d' art allemands*, Παρίσι, 2010.

της ίδιας (2010-11), «La monnaie du regard», *La Part de l' Œil*, τχ. 25-26 (2010-2011), σ. 71-84.

Pierre MACHEREY (1992), *Avec Spinoza. Études sur la doctrine et l' histoire du spinozisme*, Παρίσι, 1992.

του ίδιου (1995), *Introduction à l' Éthique de Spinoza*, 5 τόμοι, Παρίσι, 1994-1998, ιδιαίτερα τόμος III: la vie affective.

Pascal SÉVÉRAC (2005), *Le devenir actif chez Spinoza*, Παρίσι, 2005.

Jean-Pierre MARTIN (επιμ.), *Bourdieu et la littérature*, Nantes, 2010.

«Οι αισθήσεις στην αισθητική»

Μ Γ ΕΠΙΛ ΦΙΤΑΕ ΦΙ 300

ΦΑΙΗ ΖΗΚΑ

Ωρες γραφείου: Παρασκευή 13:00 – 15:00

Τηλέφωνο:

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: fzika@otenet.gr

Η Αισθητική ως κλάδος της φιλοσοφίας πήρε το όνομά της από τη δυνατότητα μετατροπής της αισθητηριακής αντίληψης σε καλαισθητική κρίση, ενώ το κεντρικό πρόβλημα του γούστου διαμορφώθηκε με βάση την υποκειμενική υφή της γεύσης. Το μάθημα εκκινεί από την κριτική στη λεγόμενη «οφθαλμοκεντρική» παράδοση στην τέχνη και σκιαγραφεί τη σχέση των

διαφορετικών αισθήσεων αφενός με την καλλιτεχνική δημιουργία σε συγκεκριμένες τέχνες, αφετέρου με την αισθητική πρόσληψη και κρίση. Διερευνά επίσης τις νέες εξελίξεις στο χώρο των επιστημών που αφορούν την αντίληψη, τη σχέση τους με τη φιλοσοφία και τη συμβολή τους στο πεδίο των τεχνών.

Μεταξύ άλλων εξετάζονται: η σχέση ήχου-χρώματος ή ζωγραφικής-μουσικής μέσω της συναισθησίας, η γλυπτική ως σχέση όρασης και αφής, η αναβάθμιση της γεύσης στη θεώρηση του φαγητού ως τέχνης, καθώς και τα πολυαισθητηριακά πολυμέσα στη διαμόρφωση μιας ολικής εμπειρίας.

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- D. Ackerman, *A Natural History of the Senses*, Vintage, 1995
- F. Bacci, D. Melcher (eds.), *Art and the Senses*, Oxford University Press, 2011
- C. van Campen, *The Hidden Sense: Synaesthesia in Art and Science*, MIT Press, 2007
- C. Classen (ed.), *A Cultural History of the Senses*, Bloomsbury Academic, 2014
- H. Foster (ed.), *Vision and Visuality*, Bay Press, 1988
- C. Freeland (ed.), *Aesthetics and the Senses* (αφιέρωμα), *Essays in Philosophy*, 13/2, 2012
- D. Howes, C. Classen, *Ways of Sensing: Understanding the Senses in Society*, Routledge, 2014
- M. Jay, *Downcast Eyes: The Denigration of Vision in Twentieth Century French Thought*, University of California Press, 1994
- C. A. Jones (ed.), *Sensorium: Embodied Experience, Technology and Contemporary Art*, MIT Press, 2006
- P. Jutte, *A History of the Senses, From Antiquity to Cyberspace*, Polity Press, 2005
- C. Korsmeyer, *Making Sense of Taste: Food and Philosophy*, Cornell University Press, 1999
- M. Smith & J. Morra (eds.), *The Prosthetic Impulse: From a Posthuman Present to a Biocultural Future*, MIT Press 2006
- F. Macpherson (ed), *The Senses: Classic and Contemporary Philosophical Perspectives*, Oxford University Press, 2010
- P. Osborne (ed.), *From an Aesthetic Point of View: Philosophy, Art and the Senses*, Serpent's Tail, 2000.
- N. Σερεμετάκη, *Παλιννόστηση των αισθήσεων*, Α.Α. Λιβάνη, 1997
- M. Serres, *The five senses: a philosophy of mingled bodies*, Continuum, 2008
- D. Stokes, M. Matthen, S. Biggs (eds.), *Perception and its Modalities*, Oxford University Press, 2014.

Ιστορία εκθέσεων και θεμέλια της μοντέρνας τέχνης: από το Salon στην «Κριτική των Θεσμών»

Μ Γ ΕΠΙΛ ΙΣΘΕΤΑ 301

ΑΣΗΜΙΝΑ ΚΑΝΙΑΡΗ

Ώρες γραφείου: Τετάρτη 16:00 – 17:00

Τηλέφωνο: 6942779392

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: akaniari@asfa.gr

Ιστορία μοντέρνας και σύγχρονης τέχνης με έμφαση στην ιδέα της έκθεσης. Παραδείγματα εικαστικών πρακτικών και εκθεσιακών θεσμών, από τα θεμέλια της μοντέρνας τέχνης έως τις σύγχρονες εικαστικές πρακτικές. Ο θεσμός των Salon και η μετεξέλιξή του από τα τέλη του 18ου αιώνα στο «Salon των απορριφθέντων» του 1863 έως το «τέλος» του Salon. Ο χώρος της έκθεσης ως τόπος παραγωγής ιστορικών αφηγήσεων κατά τη μετάβαση από τον 19^ο στον 20^ό αιώνα. Η ιδέα και πρακτική της έκθεσης στην τέχνη μετά το 1960. Επισκόπηση ιστορικών παραδειγμάτων, σύγχρονα ζητήματα και παραδείγματα.

Εκθέσεις και πρότυπα: Σαλόν και καλλιτεχνική παραγωγή κατά τον μακρό 19ο αιώνα. Στην ενότητα αυτή αναλύονται οι κυριότεροι σταθμοί στην εξέλιξη του θεσμού του Σαλόν από το 1785 έως το 1874 ως προς την ιδέα της θεμελίωσης της μοντέρνας τέχνης αναφορικά με χαρακτηριστικά παραδείγματα έργων.

Ο θεσμός του μουσείου και η μετάβασή του από τις Πινακοθήκες του 19^{ου} αιώνα στο Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης: Ο χώρος της έκθεσης ως τόπος παραγωγής ανιστορικών αφηγήσεων και αναχρονισμών. Στην ενότητα αυτή αναλύονται οι ιστοριογραφικές προεκτάσεις των διαφορετικών τρόπων παρουσίασης και έκθεσης της τέχνης στην πινακοθήκη και στο μουσείο κατά τη μετάβαση του θεσμού αυτού από τον 19^ο στον 20^ό αιώνα.

Εικαστικές πρακτικές μετά το 1960 και το θεωρητικό ζήτημα της έκθεσης από τη «μινιμαλιστική» στροφή στο χώρο και την «εννοιολογική» κριτική των θεσμών στο σήμερα. Μινιμαλισμός και η στροφή στο χώρο. Εννοιολογική τέχνης και η κριτική της ουδετερότητας της μινιμαλιστικής αντίληψης του χώρου: η «ιδεολογία» της gallery σύμφωνα με τον Ο' Doherty. Πρακτικές Θεσμικής Κριτικής: από τα τέλη του 1960 στο σήμερα.

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Κανιάρη, Α. *Το Μουσείο ως χώρος της Ιστορίας της Τέχνης*, εκδόσεις Γρηγόρη 2015, 42, 51, 65-68, 71-73, 82-85, 171-179, 187-191.

Κανιάρη, Α. *Το φαινόμενο του Μουσείου και το γεγονός της τέχνης*, εκδόσεις Γρηγόρη, 2015, 33-54, 86-89, 134-146.

- Τζαντ, Ν. 'Συγκεκριμένα Αντικείμενα' 1965, στο Δασκαλοθανάσης, Ν. *Από τη Μινιμαλιστική στην Εννοιολογική Τέχνη*, ΑΣΚΤ, 2006, 66-88.
- Μέρφι Τ. 1969 'Χαιρετισμός του Χορηγού της έκθεσης «Όταν οι στάσεις γίνονται μορφές»', στο Δασκαλοθανάσης, Ν. *Από τη Μινιμαλιστική στην Εννοιολογική Τέχνη*, ΑΣΚΤ, 2006, 292-297.
- Συνασπισμός Εργατών Τέχνης, Κατάλογος Αιτημάτων 1969, στο Δασκαλοθανάσης, Ν. *Από τη Μινιμαλιστική στην Εννοιολογική Τέχνη*, ΑΣΚΤ, 2006, 300-307.
- Δασκαλοθανάσης, Ν. *Ο Καλλιτέχνης ως ιστορικό υποκείμενο*, Άγρα, 2004, 212-244.
- Krauss, R. και άλλοι, *Η τέχνη από το 1900*, Επίκεντρο, 2009, 545-599, 576-579, 639-644, 644-669, 624-629, 600-604
- Krauss, Rosalind 'The Cultural Logic of the Late Capitalist Museum', *October*, Vol. 54 (Autumn, 1990), 3-17.
- Μουλέν, Ρ. *Η αγορά της τέχνης*, ΑΣΚΤ, 2009.
- Steeds, L. *Exhibition*. Documents in Contemporary Art, MIT/Whitechapel, 2014.
- Bishop, C. *Participation*. Documents in Contemporary Art, MIT/Whitechapel, 2006, 159-195.

«Η ‘φαινομενολογική στροφή’ της αισθητικής θεωρίας: Μια κριτική αποτίμηση»

Μ Γ ΕΠΙΛ ΦΙΤΑΕ ΦΙ 302

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΞΗΡΟΠΑΪΔΗΣ

Ωρες γραφείου: Δευτέρα 16:00 – 17:00

Τηλέφωνο:

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: gexi@asfa.gr

Ο σκοπός του σεμιναρίου είναι διττός: αφενός επιχειρεί να εξοικειώσει τους φοιτητές με τις θεμελιώδεις αρχές της φαινομενολογίας και να καταδείξει τη δυνατότητα γόνιμης εφαρμογής τους στο πεδίο της αισθητικής θεωρίας και αφετέρου να αποτιμήσει κριτικά την πιθανή συμβολή της φαινομενολογίας στην επίλυση καίριων ζητημάτων της παραδοσιακής και σύγχρονης φιλοσοφικής αισθητικής.

Η φαινομενολογία, η οποία ιδρύθηκε από τον Γερμανό φιλόσοφο Έντμουντ Χούσερλ, συνιστά ένα από τα σημαντικότερα φιλοσοφικά ρεύματα του παρόντος. Θεμελιώδη έργα της σύγχρονης φιλοσοφικής σκέψης όπως το *Είναι και Χρόνος* του Μάρτιν Χάιντεγκερ, το *Είναι και το Μηδέν* του Ζαν-Πωλ Σαρτρ και η *Φαινομενολογία της Αντίληψης* του Μωρίς Μερλώ-Ποντύ αυτοκατανοούνται προγραμματικά ως φαινομενολογικές έρευνες. Αλλά και στοχαστές όπως ο Γκάνταμερ, ο Ρικέρ, ο Ντερριντά, ο Λυοτάρ και ο Χάμπερμας έχουν επηρεαστεί σε σημαντικό βαθμό από τη φαινομενολογική φιλοσοφία.

ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

David Hyder (ed.), *Science and the life-world: essays on Husserl's crisis of European sciences*, Stanford 2009

Lester Embree (ed.), *Handbook of phenomenological aesthetics*, Dordrecht 2010

Martin Heidegger, *Είναι και Χρόνος*, Αθήνα 1978

Martin Heidegger, *Η προέλευση του έργου τέχνης*, Αθήνα 1986

Martin Heidegger, *Η τέχνη και ο χώρος*, Αθήνα 2006

Martin Heidegger, *Κτίζειν Κατοικείν Σκέπτεσθαι*, Αθήνα 2008

Jacques Derrida, *Περί Γραμματολογίας*, Αθήνα 1990

Jacques Derrida, *Η φωνή και το φαινόμενο*, Αθήνα 1997

Jacques Derrida, *The truth in painting*, Chicago 1987

Maurice Merleau-Ponty, *Η αμφιβολία του Σεζάν: Το μάτι και το πνεύμα*, Αθήνα 1991

Galen A. Johnson (ed.), *The Merleau-Ponty aesthetics reader: Philosophy and painting*, Evanston 1993.